

19. Kérchy A. The creative reinventions of nonsense and domesticating the implied child reader in Hungarian translations of Alice's Adventures in Wonderland. *Children's Literature in Translation: Texts and Contexts* / edited by Jan Van Coillie and Jack MaMartin. Leuven: Leuven University Press, 2020. P. 159–178.
20. Malcolm N. The Origin of English Nonsense. Chicago, 1998. 336 p.
21. Mayuuf H.H., Kadim H.I. Anomaly in Lewis Carroll's Poem 'Jabberwocky': A Semantic Perspective. *Humanitarian and Natural Sciences Journal*. 2022. Iss. 3 (2). URL: <https://www.hnjournal.net/en/3-2-44/> (дата звернення: 12.11.2023)
22. Parr N. Semantic Dissonance and the Conceptual Understanding of Nonsense in Lewis Carroll's 'Jabberwocky'. *Innervate*. 2020-21. Vol. 13. URL: <https://www.nottingham.ac.uk/english/documents/innervate/20-21/engl3069-niamh-parr.pdf> (дата звернення: 23.11.2023)
23. Rickard P. Alice in France, or Can Lewis Carroll Be Translated. *Comparative Literature Studies*. 1975. Vol. 12. No. 1. P. 45–66.
24. Sewell E. "IN THE MIDST OF HIS LAUGHTER AND GLEE": Nonsense and Nothingness in Lewis Carroll. *Soundings: An Interdisciplinary Journal*. 1999. Vol. 82. No. 3/4. P. 541–571.
25. Sewell E. The Field of Nonsense. London, 2016. 198 p.
26. Shires L.M. Fantasy, Nonsense, Parody, and the Status of the Real: The Example of Carroll. *Victorian Poetry*. 1988. Vol. 26. No. 3. P. 267–283.
27. Stewart S. Nonsense: Aspects of Intertextuality in Folklore and Literature. N.Y., 1989. 246 p.
28. Wullschlager J. Inventing Wonderland: the Lives and Fantasies of Lewis Carroll, Edward Lear, J.M. Barrie, Kenneth Graham and A.A. Milne. London, 1995. 224 p.

УДК 811.111=161.2'25-028.26:001.4:778.535

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.31.26>

ВІДТВОРЕННЯ НАУКОВИХ КОНЦЕПТІВ В АУДІОВІЗУАЛЬНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

REPRODUCTION OF SCIENTIFIC CONCEPTS IN AUDIOVISUAL TRANSLATION

Романчук Г.О.,

orcid.org/0009-0000-2596-1770

аспірант кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови

Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті досліджуються особливості відтворення наукових концептів в аудіовізуальному перекладі, з особливим акцентом на розмежуванні лексем «термін» і «концепт». Підкреслюється критична важливість розрізнення цих ідей для забезпечення достовірного та чіткого перекладу наукових уявлень. Англійський термін «concept» ідентичний українським «поняття» та «концепт», проте вони відрізняються, оскільки «концепт» передбачає ширший контекст з емоційним забарвленням. Спираючись на працю М. Бейкер, було визначено, що термін – це чіткий лінгвістичний конструкт зі специфічним, однозначним змістом, позбавлений культурних конотацій, на відміну від поняття, яке характеризується уточнювальним дескриптором або дефінітивним компонентом, що відокремлює його від інших елементів.

У статті представлено методологію відтворення термінів і концептів, яка передбачає використання прямих еквівалентів, транслітерації та транскрипції для термінів і функціональних або контекстуальних еквівалентів для концептів. Розглядаються труднощі, з якими перекладачі можуть зіткнутися у процесі відтворення наукових концептів, а також наголошується на необхідності використання вітчизняних відповідників або створення нових термінів за допомогою різних перекладацьких тактик. Крім того, стаття розкриває головні технічні обмеження дублювання та субтитрування як видів аудіовізуального перекладу.

Компаративний аналіз українськомовного перекладу художньо-документального телесеріалу від Netflix «Таблетка від болю» виявляє розбіжності між дубльованою та субтитрованою версіями. Дубльовані фрагменти часто нейтралізують значення ідей, тоді як субтитрам притаманне хибне відтворення об'єктів та їхнього оригінального змісту. Ці результати висвітлюють труднощі, пов'язані з перекладом наукових концептів, і подальший вплив на сприйняття аудіовізуального продукту та загальну обізнаність глядачів. Стаття завершується твердженням, що ця сфера вимагає подальшого наукового дослідження і посиленої уваги з боку перекладознавства, що сприятиме підвищенню достовірності перекладу і вдалій популяризації наукового дискурсу.

Ключові слова: наукові концепти, термін, поняття, аудіовізуальний переклад, дублювання, субтитрування, Netflix.

The article delves into the complexities of reproducing scientific concepts in audiovisual translation, with a particular focus on the distinctions between the lexemes “term” and “concept”. It underscores the critical importance of differentiating these notions to ensure precision and clarity in professional translation. The English term “concept” aligns with the Ukrainian «poniattia» and “concept”, yet they diverge as «concept» includes a broader context with emotional tonality, notably in medical texts. The research draws on M. Baker’s work to delineate that a “term” is a precise linguistic construct with a specific, unambiguous meaning, free from cultural connotations, in contrast to a «concept,» which is characterized by a clarifying descriptor or a definitional component that separates it from others.

The article presents methodologies for the translation of terms and concepts, advocating for the use of direct equivalents, transliteration and transcription for terms and functional or contextual equivalents for concepts. It discusses the challenges that translators may face in the process of reproducing scientific concepts and emphasizes the need to use domestic equivalents or create new terms using various translation techniques. In addition, this article reveals the main technical constraints of dubbing and subtitling as types of audiovisual translation.

Through a comparative analysis of the Netflix docufiction series “Painkiller”, the discrepancies between dubbed and subtitled versions are revealed, with dubbed translation often neutralizing the meaning of ideas, while subtitles are characterized by a mistranslation of objects and their original context. These observations highlight the intricacies involved in translating scientific concepts and the subsequent effects on viewer comprehension and general awareness. The article concludes by asserting that this domain demands further academic inquiry and heightened focus within translation studies, contributing to the enhancement of translation accuracy and ensuring successful popularization of scientific discourse.

Key words: scientific concepts, term, audiovisual translation, dubbing, subtitling, Netflix.

Постановка проблеми. Глобальна популярність поточкових платформ, зокрема Netflix, значно збільшила доступність знань із різноманітних наукових царин для пересічних глядачів по всьому світу. Однак відтворення складних наукових ідей іншими мовами створює унікальні виклики, оскільки передбачає дотримання тонкого балансу між збереженням наукової точності та забезпечення доступності інформації для широкої аудиторії.

Основна проблематика обраної теми полягає в дихотомії між складною природою наукової термінології та необхідністю ефективно передати галузеві когнети українською мовою зі збереженням основного сенсу. Наукові концепти мають специфічну галузеву спрямованість і потребують дотримання точної й узгодженої термінології з метою уникнення хибних тлумачень. У контексті аудіовізуального перекладу проблематика ускладнюється часовими та просторовими обмеженнями, а також необхідністю підтримувати синхронізацію між візуальним і звуковим супроводами.

Актуальність дослідження полягає в тому, що внаслідок розвитку цифрових платформ та поточкових сервісів, таких як Netflix, світ стає все більш взаємопов’язаним. У вересні 2020 року українські студії Postmodern та Так Треба Продакшн стали партнерами Netflix з українськомовного дублювання та субтитрування продукції Netflix, що спричинило стрімке зростання кількості українських користувачів на платформі. Отже, аудіовізуальний контент слугує потужним інструментом для поширення знань серед глобальної аудиторії. Вивчаючи, як наукові концепти відтворюються в українській версії популярних телесеріалів, ми можемо пролити світло на ефективність аудіовізуальної трансфери когнем фахових середовищ до ширшої, непрофесійної аудиторії. Оскільки

субтитрування має зростаючу значущість та впевнено розвивається у сучасному медіаспоживанні, ми прагнемо порівняти субтитровані переклади телесеріалів із дубльованими версіями. Попри те, що традиція дублювання існувала ще з радянських часів, останні тенденції українського медіасередовища свідчать про поступове зміщення акцентів на користь субтитрування. Цей перехід особливо помітний серед глядачів, які володіють або прагнуть оволодіти іноземними мовами, оскільки субтитрування зберігає оригінальне мовлення, сприяючи більш автентичному сприйняттю матеріалу. Крім того, аудіовізуальний переклад нині служить інструментом ідеологічного впливу, оскільки він вийшов у політичний простір. Так, 28 червня 2023 року у Верховну Раду президентом Володимиром Зеленським було подано законопроект «про застосування англійської мови в Україні», який зобов’язував, зокрема, демонструвати англійськомовні фільми у кінотеатрах мовою оригіналу із використанням субтитрів. Згодом 28 липня цю вимогу скасували через суспільний резонанс. Незважаючи на це, дискусії тривають, а переваги й недоліки дублювання та субтитрування знаходяться у центрі уваги громадськості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям для дослідження царини слугували праці як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, що присвячені сфері аудіовізуального перекладу [5]; наукових концептів [2; 3] і медичного перекладу [2].

Наукова новизна обраної теми зумовлена висвітленням конвергенції між науковим дискурсом та мультимедійною адаптацією. На тлі стрімкого зростання популярності досліджень з аудіовізуального перекладу стаття заглиблюється в специфіку відтворення наукових концептів на матеріалі української локалізації художньо-до-

кументальних телесеріалів Netflix. Цей новий напрямок дослідження не лише робить внесок у царину перекладацьких та мультимедійних студій, але й розширює коло наукових інтересів до малодослідженого лінгвокультурного контексту, що свідчить про більш глибоке застосування та значущість висновків цієї роботи.

Завданнями статті є диференціювання лексем «термін», «поняття» та «концепт», а також окреслення їхніх ключових лінгвістичних аспектів; визначення шляхів відтворення наукових концептів; висвітлення основних технічних обмежень аудіовізуального перекладу; проведення компаративного аналізу обраних фрагментів художньо-документального телесеріалу «Таблетка від болю» на матеріалі дубльованого і субтитрованого перекладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковий концепт – це «самодостатній когнітивний образ, що формується в процесі фахової підготовки спеціаліста в певній галузі наукової діяльності як на основі його індивідуально-особистісного досвіду, так і об'єктивованого в наукових працях спеціального інваріантного знання, яким послуговуються фахівці цієї галузі» [3, с. 79].

Необхідно звернути увагу на ключові розходження між лексемами «термін», «поняття» і «концепт». Важливо враховувати, що кожна з цих лексичних одиниць має власні унікальні характеристики та використовується у різних контекстах.

Англійський термін «concept» еквівалентний українським лексемам «поняття» та «концепт». Утім, різниця між цими двома термінами полягає в тому, що концепт містить у собі загальне уявлення про певний компонент дійсності та емоційне забарвлення, що властиво, зокрема, медичним текстам [2]. Отже, різниця між поняттям і концептом полягає в тому, що поняття відображає суттєві ознаки предмета або явища, а концепт – його узагальнене уявлення, яке містить у собі не тільки суттєві ознаки, але й емоційне забарвлення, культурні асоціації та інші суб'єктивні фактори. У медичному середовищі концепти часто мають особливе значення, оскільки відображають особливості сприйняття хвороби пацієнтами та лікарями.

Праця британської перекладознавиці М. Бейкер розкриває важливі аспекти розуміння та розмежування лексеми «термін» і «поняття» [6]. У контексті перекладознавства термін являє собою чітку лінгво-семантичну одиницю з вузьким семантичним обсягом і конкретним змістом, яка легко розпізнається та сприймається фахівцями певної галузі

знань. Термін не має культурних конотацій і двозначності, оскільки в ньому відсутні дескриптори, пов'язані з поняттями. У визначенні наукового поняття важливою характеристикою є наявність уточнюючого дескриптора або дефінітивного компонента. Цей елемент визначає поняття і відокремлює його від інших, надаючи додатковий контекст та розширюючи його зміст. Отже, наукові поняття можуть мати більшу узагальненість та ширший контекст у порівнянні з термінами.

Для відтворення термінів перекладачі використовують прямі еквіваленти; якщо вони є неологізмами – транскрипцію чи транслітерацію. Термін не зазнає жодних модифікацій залежно від різного рівня обізнаності реципієнтів. Поняття має ядро – термін, що перекладається прямим еквівалентом, і дескриптор або дефінітивний компонент, що відтворюється функціональним або контекстуальним еквівалентом. Концепт – це найбільш об'ємна одиниця відтворення, яка може розширюватися до словосполучення, речення або навіть абзацу. Багатогранна культурна природа наукових концептів не піддається буквальному відтворенню [2].

Під час глибшого дослідження обраної теми, необхідно ретельно проаналізувати та розібрати процес відтворення наукових концептів. Першочергово потрібно враховувати вибір правильних перекладацьких тактик у залежності від специфіки матеріалу та предметної галузі. Найчастіше використовуються два способи відтворення наукових концептів:

- використання вітчизняних еквівалентів: цей метод передбачає застосування вже існуючих термінів або відповідних понять у мові перекладу. Це сприяє збереженню установлених відповідників у процесі перекладу, що може полегшити розуміння та сприйняття концептів певної галузі;
- створення нових термінів за допомогою прийомів транслітерації, транскрипції, описового перекладу або калькування: у цьому випадку перекладачі створюють нові відповідники, які базуються на характерних особливостях оригінальних термінів, або розкривають і описують їхній головний зміст. Цей метод може бути доцільний за відсутності вітчизняних еквівалентів, а також якщо вони повною мірою не відображають ідею наукового концепту.

Ці два способи надають можливості для точної та достовірної передачі наукових ідей у різних мовах перекладу, сприяючи розвитку наукового спілкування та обміну знаннями між різними культурами.

Оскільки тема статті розглядає відтворення наукових концептів через призму аудіовізуального

перекладу, варто розкрити особливості цієї сфери. Х.Д. Сінтас, провідний іспанський науковець у галузі аудіовізуального перекладу, наголошує на важливості врахування технічних обмежень для досягнення ефективної комунікації, незважаючи на потенційні мовні бар'єри [5]. Дубляж і субтитрування вимагають майстерної адаптації, балансує між забезпеченням відповідності оригіналові та дотриманням технічних обмежень.

Ключовим обмеженням дублювання аудіовізуального продукту є синхронізація (або ліпсінк – англ. lip-sync), себто узгодження вимовлених слів у дубляжі з рухами губ акторів у кадрі. Цей процес часто є проблематичним, оскільки час і ритм мовлення у кожній мові відрізняються. Як наслідок, перекладачі мають вдаватися до значної креативності, адже дослівний переклад може не відповідати стандартам синхронії.

У процесі створення субтитрів присутні два важливих обмеження. Перше обмеження – часове. Глядачі мають обмежений час, щоб прочитати і осмислити субтитри до того, як вони зникнуть з екрану. Недотримання цього стандарту може призвести до втрати інформації, особливо якщо йдеться про динамічний діалог або складні речення. Другим обмеженням є простір. Екран має обмежений простір для відображення субтитрів, що значно зменшує кількість інформації, яку можна вмістити. Це часто змушує перекладачів застосовувати тактику вилучення або спрощувати діалог, що може призвести до втрати деталей або сенсу.

Х.Д. Сінтас стверджує, що розуміння цих обмежень має вирішальне значення для фахівців із аудіовізуального перекладу. Вони повинні приймати обґрунтовані рішення щодо того, як збалансувати вірність вихідному матеріалові зі специфічними вимогами кожного методу перекладу, щоб забезпечити найкращі враження для цільової аудиторії, мінімізуючи при цьому притаманні як дубляжу, так і субтитруванню компроміси [5].

Розгляньмо фрагменти художньо-документального телесеріалу «Таблетка від болю» (англ. Painkiller) та порівняймо їх із українськомовними перекладами:

Оригінал: *Part of my job is to track down doctors who bill Medicaid for procedures they don't perform* [8].

Дубляж: *Частина моєї роботи – знаходити лікарів які **виписують рахунки** за процедури, які не виконують* [7].

Субтитри: *Один з моїх обов'язків – вистежувати лікарів, що **виставляють рахунки** «Медікейт» за процедури, які вони не проводили* [7].

Приклад демонструє термін «Medicaid» (нейтральне значення, конотації відсутні). У дубльованому варіанті репліки лексема вилучена, нейтралізуючи зміст. У субтитрах її відтворили терміном «Медікейт», що є хибним написанням англomовної назви, при тому що в українській мові вживаються запозичені відповідники «Медікейд» або «Медікейд». Крім того, з метою правильного відтворення до терміну слід додати дефінітивний компонент у вигляді описового перекладу, утворивши таким чином поняття. Отже, можемо зробити висновок, що дубльована репліка, незважаючи на вилучення терміну, влучно адаптувала зміст і забезпечила глядачам чітке розуміння контексту, тоді як субтитри можна назвати неефективними.

Розгляньмо наступний приклад:

• Оригінал: *For over 15 years, Purdue had been making and marketing a morphine-based painkiller called MS Contin. So OxyContin just needed a little recipe tweaking* [8].

• Дубляж: *Понад 15 років Пердю випускала знеболювальне на основі морфіну – МС Контин. І для Оксиконтину **треба було лише трохи змінити рецептуру*** [7].

• Субтитри: *Понад 15 років «Пурдю» виготовляли та рекламували анальгетик, в основі якого лежав морфін. Він називався МС Контин. **Його відпускали по рецепту*** [7].

Оригінал містить в собі емоційне забарвлення, отже є концептом. Цей фрагмент демонструє кардинальну різницю між двома перекладами. Дубляж ефективно нейтралізує концепт «just needed a little recipe tweaking» («треба було лише трохи змінити рецептуру») шляхом застосування транспозиції та збереження джерельного змісту. Водночас автори субтитрів максимально хибно інтерпретували цей об'єкт, переклавши його «...відпускали по рецепту», що ніяк не відображає джерельний зміст. Таке викривлення контексту, вилучення важливих елементів та додавання нових, суттєво змінює сприйняття сюжетної лінії для українськомовної аудиторії.

Проаналізуємо останній фрагмент із нашого матеріалу, що містить два приклади:

Оригінал: *Of course, there's the Contin, our candy coating that dissolves slowly in the digestive tract... Mm-hm. ...which gives the system its time-release property* [8].

Дубляж: *Звісно, це контин, солодка оболонка, що повільно розчиняється у травному тракті, що дозволяє поступово вивільнятися у систему* [7].

Субтитри: *Звичайно, з контину, з покриття, яке повільно розчиняється в шлунку та дає час вашому організму відпочити* [7].

Перший оригінальний приклад містить в собі концепт, оскільки термінологічно правильним є поняття «sugar coating». Концепт «candy coating» набув популярності у медичній галузі: «Кольорова ‘цукеркова’ оболонка надає таблеткам унікальний візерунок, який виробник може зберігати у своїй базі даних» [9]. Дубляж частково нейтралізує значення та знижує емоційну забарвленість («солодка оболонка»). У субтитрах ми бачимо повне вилучення концепту, де «солодка оболонка» перетворюється на «покриття». Другий приклад – поняття в оригіналі (дефінітив + термін) і концепт у перекладах. В англійській медичній термінології означення (кваліфікатив) «time-release» описує ліки, що «поступово вивільняють свій вміст протягом дня» [1]. В українській мові відповідниками цього терміну є словосполучення «ліки пролонгованої дії» та «пролонговані ліки» [4]. Можемо побачити, що в дубльованому перекладі оригінальне поняття відтворюється достовірно. Водночас субтитри демонструють хибний переклад концепту та помилково інтерпретують суть пролонгованого ефекту. В українських фармацевтичних енциклопедіях зазначається, що пролонговані ліки «дозволяють помітно збільшувати термін надходження АФІ (діючої речовини) в організм, а також забезпечують більш ефективну лікувальну дію» [4].

Висновки. У цій статті було детально розглянуто лексичні одиниці «термін», «поняття» та «концепт» і відокремлено їхні ключові аспекти. Було визначено шляхи відтворення наукових концептів, які є оптимальними для різних контекстів. Також стаття висвітлила основні технічні обмеження аудіовізуального перекладу і розкрила важливі особливості цього процесу.

Було проведено порівняльний аналіз фрагментів художньо-документального телесеріалу від Netflix «Таблетка від болю» з їхніми українськомовними перекладами. Можна зробити висновок, що дубльована версія забезпечує високий рівень достовірності та точності відтворення наукових термінів, понять і концептів незважаючи на те, що вони нейтралізуються – частково або повністю. Водночас фрагменти субтитрів часто хибно відтворюють наукові ідеї, що спотворює закладений контекст. Аналіз конкретних прикладів із телесеріалу продемонстрував, що відтворення наукових концептів є вельми актуальною проблемою. Навіть авторитетні перекладацькі студії, які працюють на замовлення таких гігантів стрімінгових сервісів, як Netflix, мають труднощі з відтворенням наукових ідей, що призводить до того, що кінцевий продукт не лише ускладнює глядачам сприйняття матеріалу, але й потенційно погіршує їхню загальну обізнаність і перешкоджає розвитку знань. **Перспективи подальших досліджень** полягають у тому, що ця сфера потребує посиленої уваги та цілеспрямованих дослідницьких ініціатив у контексті перекладознавства. Такі дослідження сприятимуть кращому пізнанню складної динаміки процесу поширення наукових знань у сфері аудіовізуального перекладу. Крім того, вони мають потенціал виявити притаманні цьому процесу виклики, висвітливши потенційні зони напруженості між точною інтерпретацією та зацікавленням аудиторії. Зрештою, подальші дослідження можуть стати основою для вдосконалення існуючих практик як наукової комунікації, так і аудіовізуального перекладу, що сприятиме більш ефективному та прагматичному поширенню фахових знань через мультимедійні платформи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/time-release>.
2. Поворознюк Р.В. Відтворення медичних концептів у науково-популярній літературі // Нова філологія. Запоріжжя, 2022. № 85. С. 234–239.
3. Сухачова Н.С. Науковий концепт як складник концептуальної картини світу. Мова і міжкультурна комунікація. 2017. Вип. 1. С. 74–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/movmk_2017_1_10.
4. Пролонгування. Фармацевтична енциклопедія. Національний фармацевтичний університет, 2023. URL: <https://www.pharmacyclopedia.com.ua/article/968/prolonguvannya>.
5. Cintas, J. D. Audiovisual Translation in a Global Context. Palgrave Macmillan UK. 2016. Retrieved from <https://www.perlego.com/book/3489336/audiovisual-translation-in-a-global-context-mapping-an-everchanging-landscape-pdf>
6. Baker, M. Translation and Conflict: A narrative account. Routledge, 2018. 225 p.
7. Netflix. Українськомовні субтитри та дубляж до телесеріалу «Таблетка від болю» (Painkiller). URL: <https://www.netflix.com/title/81095069>.
8. OurBoard. Першоджерело англійською мовою. Транскрипти до телесеріалу «Таблетка від болю» (Painkiller). URL: <https://tvshowtranscripts.ourboard.org/viewforum.php?f=1949>.
9. Ober, H. Candy-coated pills could prevent pharmaceutical fraud. University of California, Riverside. URL: <https://news.ucr.edu/articles/2022/05/06/candy-coated-pills-could-prevent-pharmaceutical-fraud>